

Janusz Ostrogski házassága és látogatása Magyarországon

GÖMÖRI György

Emeritus Fellow of Darwin College, Cambridge; Senior Research Associate, SSEES/UCL, London
ORCID: 0000-0002-0805-7234

Janusz OSTROGSKI's marriage and visit to Hungary

Abstract | The extraordinarily quick marriage at the end of 1582 between Janusz OSTROGSKI, Wojewoda of Volhynia, and SERÉDY Zsuzsanna, daughter of MÉREY Anna and foster-daughter of BALASSI András, remains one of the unsolved mysteries of the period. As the poet BALASSI Bálint had written a poem to Zsuzsanna ("Susannám" in the acrostyc), it is likely that her mother wished for a better suitor for her daughter than the previous fiancée DOBÓ Jakab, or the penniless soldier-poet, Bálint. OSTROGSKI married Susanna with a huge dowry which included possession of the Northern Hungarian castle Makovica, in spite of the fact that he could not legally take hold of it, not being a citizen of Hungary. The essay concludes with the publication of a letter from Janusz and Susanna OSTROGSKI to ISTVÁNFFY Miklós, acting Palatine of Hungary, in which the Polish magnate looks forward to a meeting at Eperjes (now Prešov in Slovakia) with ISTVÁNFFY, and old friend and protector of the poet BALASSI Bálint.

Keywords | Janusz OSTROGSKI, SERÉDY Zsuzsanna, BALASSI András, BALASSI Bálint, marriage

1582 fontos év a katolikus Európa és Magyarország történetében. Ekkor vezette be XII. Gergely pápa az új naptárat, amelyet Alberto Bolognetti pápai követ fogadtatott el Báthory István lengyel királlyal. Ugyanezen év elején tartották meg Pozsonyban azt az országgyűlést, amelyen koronázása óta először Rudolf császár és magyar király is részt vett.¹

Ugyancsak 1582-ben, májusban került sor Vágbesztercén Balassi Bálint lánytestvéreinek esküvőire, ami óriási költségekkel járt – emiatt a katonaköltőnek tetemes kölcsönöket kellett felvennie, többek között régi szerelmétől, Losonczy Annától. Miután kiházasította a lányokat, Balassi szerelmes verseket kezdett írni, a többi közt egyet az akrosztichonban „Súsanám”-ként szólított lányhoz, aki minden valószínűség szerint azonos Serédy Zsuzsannával, Bálint nem vér szerinti unokahúgával.² Ugyanebben az évben bomlott fel Dobó Jakab és Serédy Zsuzsanna jegyessége, és adta férjhez gyámleányát Balassi András csaknem azonnal – még hozzá egy addig Magyarországon ismeretlen lengyel–litván herceghez, Janusz Ostrogskihoz. A „Súsanám”-hoz szólót követő vers, úgy tetszik, éppen erről a honvágytól szenvedő, idegenbe férjhez adott lányról, az ő panaszáról szól.³

Egyelőre semmilyen dokumentum nem került elő, amely Balassiéknak Ostrogskival való korábbi, 1582 előtti kapcsolatára utalna. Janusz herceg egyidős volt Balassi Bálinttal, kicsit hasonlított is rá, a róla fennmaradt képen csak a bajza hosszabb. Családjá még az ortodox vallást követte, de ő már 1569 és 1574 között Bécsben nevelkedett,⁴ ezután katolizált, tudott latinul, jól megtanult németül, magyarokkal is megismerkedhetett – de nem valószínű, hogy fiatal korában járt volna a Magyar Királyságban. Levelezéséből csak újabban bukkant fel néhány Thurzó György nádornak írt levél, de ezek mind 1610 utániak.⁵ Előkerült viszont egy régen közölt, de mostanáig nem elemzett Ostrogski–Serédy-levél Istvánffy Miklóshoz 1590 májusából, ami új megvilágításba helyezi a herceget és első feleségét, Serédy Zsuzsannát.⁶ Mielőtt ezt ismertetnénk, röviden szólnunk kell az Ostrogski–Serédy-házasságnak különös körülményeiről.

Egészen 1582 májusáig Serédy Zsuzsannát mint Dobó Jakab jegyesét tartották számon, olyannyira, hogy Dobó neve szerepel Balassi András bibliájában.⁷ Miért bomlott fel ez a jegyesség, miért döntött Bálint nagybátyja, András és felesége, Mérey An-

1 FRANKÓI Vilmos, szerk., *Magyar országgyűlési emlékek*, 7. köt., 1582–1587, Monumenta Hungariae historica (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1881), 4.

2 BALASSI Bálint, „[Tizenkettődik] Decima secunda: Ejusdem generis”, in BALASSI Bálint, *Versei*, szerk. KÖSZEGHY Péter és SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, Régi magyar könyvtár: Források 4, 28–29 (Budapest: Balassi kiadó, 1994).

3 BALASSI Bálint, „Tizenharmadik: Kit egy szép leány nevével szerzett”, in BALASSI, *Versei*, 30–31. Elemzi GÖMÖRI György, „Két (vagy több) titokzatos Balassi-versről”, *Tiszatáj* 76, 6. sz. (2022): 50–53.

4 Krzysztof MOSKAL, *Panowie na Tarnowie, Cz. 11. Janusz Ostrogski (1554–1620)* (Tarnów: Miejska Biblioteka Publiczna, 2020), 2.

5 Janusz Ostrogski Thurzó Györgyhöz, *Archiwum Krakowskie*, 29/637/0/1.3/1075/1–15.

6 SZERÉMI, szerk., „A Draskovichok trakostyáni levéltárából”, *Történelmi Tár* 16 (1893): 342–360, 440–458, 631–647, 349–350.

7 BALASSI Bálint, *Összes művei*, szerk. ECKHARDT Sándor, 2 köt. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1951–1955), 2:150.

na úgy, hogy Dobó Jakab helyett egy új kérőhöz, Janusz Ostrogskihoz adja a lányát? Nem tudjuk, de az újabban talált dokumentumok fényében ebben a villámgyors frigyből Istvánffy Miklós közvetítése látszik valószínűnek. Istvánffy, 1581 óta nádori helytartó, bár kedvelte a magyarul verselő Balassi Bálintot, feltehetőleg nem rokonszenvezett a gondolattal, hogy bizonytalan állású és jövedelmű védenec, Bálint vegye el Mérey Anna lányát. Ugyanakkor, mivel ismerte Janusz Ostrogskit Bécsből, és tudott a herceg Báthory István szolgálatában elért katonai sikereiről, több mint valószínű, hogy ő ajánlotta a már betegeskedő Balassi Andrásné Mérey Annának⁸ az új vőlegényjelöltet. Mindenesetre, mint az 1582 decemberében a következő évi országgyűlésre küldött meghívójából kitűnik, Istvánffy az elsők között értesült a Szepességben frissen, pontosan 1582. december elsején megtartott esküvőről, mert a meghívottak, öt előkelőség özvegye és három más hölgy között, szerepel Serédy Zsuzsanna is – nem név szerint, hanem mint „uxor ducis Poloni”⁹.

A litván–lengyel herceg busás hozományt kapott, Makovica várán és a budoméri kastélyon kívül még rengeteg ékszert,¹⁰ annak ellenére, hogy mivel magyar indigenátussal nem rendelkezett, a törvény eltiltotta Janusz Ostrogskit a vár tulajdonától. Az Ostrogski–Serédy-házasság rendkívüli gyorsasággal, hat-hét hónap alatt jött létre, és Zsuzsanna decemberben már el is hagyta az országot új férjével.

Lehetséges, hogy Balassi Bálint korábban már hevesen udvarolt szép unokahúgának, Mérey Anna viszont érthető módon féltette lányát Bálinttól, a szűkpénzű és már is kalandos életű költőtől? Egy másik lehetőség, hogy Serédy Zsuzsanna a házasság megkötésekor már nem volt érintetlen, s hogy első szerelmi kapcsolata éppen Bálinthoz fűzte, ezért kellett őt sürgősen férjhez adni? Különben nem ismerjük a házasságból született első Ostrogski lány, Eleonóra születésének pontos dátumát – vajon 1583 melyik hónapjára esett? Sajnos a feldolgozás alatt álló Janusz Ostrogski-levelezésben erre nincsen semmiféle utalás.¹¹

Van viszont nyoma annak, hogy az Ostrogski–Serédy-házasság előkészületeinek híre járt a Balassi-szomszédságban. Legalábbis én így értelmezném a Balassiakkal rokonságban lévő és később hosszan pereskedő Szunyogh János beadványát I. Rudolf császárhoz és magyar királyhoz. Szunyogh 1582. augusztus 30-án Baranyai Bálint sze-

8 Uo.

9 FRAKNÓI, *Magyar országgyűlési emlékek*, 7:138. Ugyanítt van szó arról, hogy Balassi Andrászt hűtlenségi perben az országgyűlésbe idézik. Ha Balassi megtagadta megjelenését, a király, illetve a nádori helytartó képtelen volt akaratát erővel érvényesíteni. Istvánffy talán arra számított, hogy idővel az ügy elévül, vagy (amint az Girolamo Lippomani pápai követ beavatkozásának köszönhetően történt) a Balassiak számára kedvező fordulatot vesz.

10 A hozományban Ostrogskinak adott ékszerek leírása két teljes oldalra rúg (az azóta újra katalogizált szöveghez lásd az 5. lábjegyzetet): Sanguuszko-iratok, ANK, Fasc. 5, 33. tétel. Majdnem biztos, hogy Janusz herceg a tetemes hozomány miatt ment bele a gyors házasságkötésbe.

11 A *Geni.com* családfakutató platform szerint Ostrogskiék idősebb lánya, Eleonóra 1582-ben született, ami egészen biztosan tévedés, hiszen az esküvőre csak 1582 novemberében került sor. Janusz Ostrogski levelezését jelenleg egy Cambridge-ben élő ukrán tudós, Igor Teslenko dolgozza fel, a levelekben és egyéb dokumentumokban Janusz Ostrogski 1593-as, a varsói Országos Levéltárban őrzött végrendeletén kívül (*Metrika Koronna*, 138. plik, 185–186) sehol sem esik szó a lánygyermekéről.

mélynöki ítélőmester előtt tiltakozott, pontosabban eltiltást követelt a makovicai vár használatától a következő személyek ellen: „Balassa András, Mérey Anna és Serédy Zsuzsanna”.¹² Bár ez a beadvány, úgy tetszik, nem talált meghallgatásra, a már 1593-ra krakkói vajdává kinevezett Janusz Ostrogski jogát a makovicai várhoz véglegesen csak 1594-ben ismerte el, illetve erősítette meg a török veszedelem miatt I. Rudolf császár.¹³

Az 1582 végén átadott rendkívül gazdag hozomány ellenére a kor lengyel–magyar irataiban gyakran találunk feljegyzéseket arról, hogy Ostrogskiné Serédy Zsuzsannának pénzre van szüksége, kölcsönöket vesz föl, illetve birtokrészeket ad el Kellemes Mihálynak (keresztfiának?), akihez egyetlen fennmaradt magyar nyelvű levele szól.¹⁴ Mivel Janusz Ostrogski még Báthory István király halála után is sokat katonászkodott, ilyenkor ki kellett fizetnie katonáit, így valószínű, hogy a magyarországi pénz nem annyira Zsuzsannának, mint társadalmi rangban egyre emelkedő férjének kellett.

Egy korábbi dolgozatomban Balassi Bálint románcát „Céliával” 1590 tavaszára datáltam, azzal a megjegyzéssel, hogy ennek a kapcsolatnak biztosan vége lett 1590 májusára, mikor Bálint Dembnóban megkapta Wesselényi Ferenctől a sejmen megszavazott jelentős pénzösszeget, amelyből nemcsak zsoldot tudott fizetni a „török háborúra” összeverbuvált katonáinak, de közben összegyűlt adósságait is ki tudta fizetni.¹⁵

Balassi alighanem a régi naptárat használta Dembnóból Jan Zamojskihoz írt két levelében, amelyeket 1590. május 9-ről keltez (az új naptár szerint május 20-án).¹⁶ Ugyanezen a napon intézett Janusz Ostrogski levelet Istvánffy Miklóshoz, akit talán már korábban Bécsben, de a Miksa herceg fogságával kapcsolatos bytomi tárgyalásokon biztosan megismert. Ez a *Történelmi Tár* hatalmas anyagából csak nemrégén újra felbukkant levél,¹⁷ úgy gondolom, perdöntő abban a korábban csak feltételezett kapcsolatban, amely Janusz Ostrogski és Balassi Bálint között fennállt. Korábban is tudtuk, hogy Ostrogskiné Serédy Zsuzsanna 1590 májusában hazalátogatott Észak-Magyarországra, hogy helyreállítsa apja, Serédy Gáspár Zboró közelében lévő emlékművét,¹⁸ csak abban nem voltunk biztosak, hogy ezt egyedül vagy férje társaságában intézte. A korabeli utazási viszonyok miatt az utóbbi tűnt valószínűbbnek, ugyanakkor továbbra is

12 *Magyar Nemzeti Levéltár* (MNL), OL-E 148-a-Fasc. 739, No. 23-6, 44-45. Szunyogh pert is indított, amelyben Istvánffy védte Serédy Zsuzsanna, So(ó)s István és Kellemes Mihály jogait: MNL, OL-E 148-a-Fasc. 738, No. 24.

13 Balassi András „megnótáztatásáról”: FRANKÓI, *Magyar országgyűlési emlékek*, 7:138. Ugyanerről lengyelül Tomasz KEMPA, *Dzieje rodu Ostrogskich* (Toruń: Adam Marszałek, 2002), 136. Rudolf végül is a készülő tizenöt éves háború miatt egyezett bele, hogy Ostrogskiek birtokolhassák Makovicát.

14 Fasc. 6. No. 7 (1585), Fasc. 15. No. 39 (1592). A Kellemes Mihálynak, Sáros megye alispánjának írt levelet közölte DEÁK Farkas, *Magyar hölgyek levelei* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Hivatala, 1879), 71.

15 GÖMÖRI György, „Balassi Krakkóban: Kísérlet a Célia-rejtély megoldására”, *Kortárs* 63, 10. sz. (2019): 71–75, 72.

16 BALASSI Bálint, *Összes versei, „Szép magyar comoediá”-ja és levelezése*, szerk. ECKHARDT Sándor és STOLL Béla, ford., tan. ECKHARDT Sándor (Budapest: Magyar Helikon, 1974), 408.

17 Ostroggi Janusius levele Istvánffy Miklóshoz, 1590. máj. 20. A *Történelmi Tár* 1893. folyama közli a Draskovich család trakostyáni (horvátországi) levéltárából: SZERÉMI, „A Draskovichok...”, 349–350.

18 GÖMÖRI, „Balassi Krakkóban...”, 74.

feltételezem, hogy az emlékmű rossz állapotára Balassi Bálint hívta fel Zsuzsanna, illetve férje figyelmét.

Alább adjuk közre az Ostrogski-levelet Tóth Tünde fordításában, de előtte néhány megjegyzést fűznénk hozzá. Először is: honnan tudta Ostrogski, hogy Istvánffy Eperjesre látogat? Mivel nem hivatkozik egy Istvánffy által hozzá intézett levélre sem, feltehetjük, hogy Balassi Bálinttól, aki közeli kapcsolatban volt és élénken levelezett Istvánffyval, haláláig megbízott benne.¹⁹ Másodsorban Balassi saját levelein és Wesselényinek Balassi katonái részére történt sikeres pénzszerzésén kívül itt, ebben az Ostrogski-levelében találjuk az egyetlen 1590-es célzást arra a „török háborúra”, amely miatt a hajdani egri hadnagy hosszabb időt töltött ebben az évben katonák toborzásával Lengyelországban. Az itt közölt levél alapján nagyon valószínű, hogy a találkozás Istvánffy és az Ostrogskiak között létre is jött Eperjesen, ahol a Magyar Királyság egyik legfontosabb tisztviselője beszámolhatott Makovica várának jelentőségéről a magyar viszonyokat kevésbé ismerő lengyel–litván hercegnek és volhíniai vajdának, aki ekkor helyreállította apósa elhanyagolt síremlékét. Meglehet, ez az 1590-es magyarországi Ostrogski–Istvánffy-találkozó már egyengette az utat Rudolf későbbi engedékenységéhez Makovica ügyében.

Janusz Ostrogski (Ostroggi Janusius) levele Istvánffy Miklóshoz, 1590. május 20.

Generoso ac magn. domino Nicolao Istwanffy officii palat. regni Hung. locumtenenti etc. domino et amico observandissimo.

Illustris ac magnifice domine, amice at vicine charissime et observande.

Posteaquem cognovimus de felici adventu m. D. V.[magnifica Dominatio Vestra] Eperiesum ad iudicium octavale supremi magistratus vices supplendas, in primis magnopere nobis laetandum de incolunitate m. D. V. existimavimus, atque ut felix, faustum fortunatumque hoc m. D. n^{is} V^{rae} studium caedat universae huic inclitae coronae, ex animo precamur.

Nemes és nemzetes Istvánffy Miklós úrnak, a magyar királyság nádori hivatala helytartójának [alnádorának] stb., tiszteletreméltó uramnak és barátomnak.

Méltóságos és nagyságos uram, barátom, kedves és nagyrabecsült szomszédom!

Miután, hogy értesültünk nagyságos uraságtok Eperjesre való szerencsés érkezéséről, hogy a nyolcados törvényszékben a legfelsőbb bírói állás betöltésére neveztek ki, mindenekelőtt felettébb örömkre szolgál, hogy nagyságos uraságtok biztonságban megérkezett, és szívünk mélyéből imádkozunk, hogy boldogságára, üdvére és szerencséjére váljék [itteni munkálkodása] az egész és fényes koronának.

19 Az Istvánffy–Balassi-levelezésre nincs közvetlen bizonyítékunk, csak közvetett. Ami Balassi lengyelországi híreinek forrására vonatkozik, az az 1588-ban Kapuy Sándorhoz írt levélben található: BALASSI, Összes versei... 393. Istvánffy, akit bizalmas kapcsolata a botrányhős és a pataki várfoglalás miatt rossz hírbe került Balassi Bálinttal bajba hozhatott volna, feltehetőleg azt kérte Bálinttól, hogy leveleit azonnal semmisítse meg, égesse el. Balassinak Istvánffyba vetett bizalmát jól jelzi az a Mátyás főherceghez írt levél, amelyben kéri, hogy a nádori helytartó hozzon új ítéletet a véglesi ügyben: *uo.*, 424–427 (100–101. sz. levél).

Itaque plurimum optamus, ut m. D. V. dum in hos regni fines advenerit, charissimae coniugis nostrae humilem domum pro sua summa humanitate velit videre, ac nos ut par est omni hospitalitatis officio m. D. V. excipere possimus. Qua re cum nihil beatus domi nostrae nobis accidere posse credamus, hoc ipso nomine m. D. Vram rogatum esse valde volumus.

Porro cum ingruentia pericula, rumoresque bellicos ab imperatore Turcarum nobis iam instare sentiamus, quae nos expeditionem apparatus cito maturare cogant: etiam atque etiam hunc gratissimum adventum m. D. V. iam a nobis intra hos dies expectari est in animo.

Quam quidem singularem benevolentiam m. D. V. etiam apud nostros affines et amicos in regno Poloniae diserte commendare ac demereri sedulo curabimus, ita ut nunquam studium nostrum in nobis desiderari m. D. V. cognoscat. Caeterum nos atque omnia nostra m. D. V. quam diligentissime commendamus. Eandem diu ad vota valere precamur.

Datum Makowicia 20. Maji anno 1590.

Amicus et servitor
Janussius dei gratia dux
Ostrogiae, comes de Tarnow,
palatinus Woliniae, m. p.

Ezért kiváltképp reméljük, hogy nagyságos uraságtok, midőn megérkezik a királyság ezen részeire, legnagyobb jóságából látni kívánja legkedvesebb feleségünk szerény otthonát, és hogy mi, ahogy illik, eleget tehetünk minden vendéglátói kötelességünknek nagyságos uraságtok fogadásával. Emiatt, mivel úgy gondoljuk, hogy ennél otthonunkban semmi áldottabb nem történhet velünk, nagyon szeretnénk nagyságos uraságtokat ezúton meghívni.

Továbbá, mivel már egyre fenyegetőbbnek érezzük a veszélyt és a török császár felől hozzánk érkező háborús szóbeszédeket, arra kényszerülünk, hogy az úti készüléteket siettessük: folyton-folyvást azon vagyunk, hogy nagyságos uraságtok legkegyesebb érkezését már ezekben a napokban várjuk.

Arra is nagy gondot fordítunk majd, hogy nagyságos uraságtok páratlan jóindulatát ékesszólóan ajánljuk szomszédainknak és barátainknak a Lengyel Királyságban, és kiérdemelni igyekezzünk úgy, hogy nagyságos uraságtok igyekezetünkben soha ne szenvedjen hiányt. A legnagyobb buzgósággal ajánljuk magunkat és mindnyájunkat nagyságos uraságtoknak. Hasonlóképpen imádkozunk, hogy még sokáig be tudja tölteni hivatását.

Kelt: Makowicia, 1590. május 20.

Barátja és szolgája,
Janussius, Isten kegyelméből
ostrogi vajda, tarnóvi gróf,
Volhínia palatinusa, s. k.

(Tóth Tünde fordítása)